ישראל חופשית

חופש בחירה בנישואים וגירושים בישראל

מסמך מדיניות | נובמבר 2026

המחלקה למדיניות ציבורית, תנועת ישראל חופשית (ע"ר)

תוכן עניינים

תקציר 3

מבוא 5

חלק א' - הרקע: הדרישה לנישואים אזרחיים ותמיכה ציבורית 6

חלק ב' - פגיעה בחופש הבחירה ושוויון: אפליית אוכלוסיות רבות 9

חלק ג' - מיפוי החלופות הקיימות: פתרונות עקיפים למיסוד זוגיות 12

חלק ד' - הצעות אלטרנטיביות והחזון המוצע 14

סיכום 15

עשו במלאכה:

נטע בוחבוט | נועם בורשטיין | תומר בר עוז | הדס גור זאב | נוה מאור

המחלקה למדיניות ציבורית, ישראל חופשית

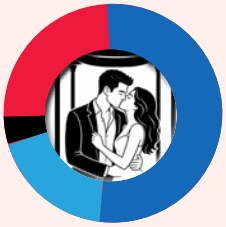
עיצוב: סטודיו רן לוצקי

תקציר

מדינת ישראל היא הדמוקרטיה הליברלית היחידה בעולם שמונעת נישואים וגירושים אזרחיים.

במדינת ישראל ניתן להתחתן רק דרך מוסדות הדת - הרבנות ובתי הדין של הדתות האחרות, מה שמונע מאלפי זוגות בשנה להתחתן בארצם. הנפגעים המרכזיים הם מי שהרבנות מסרבת להכיר ביהדותם, זוגות שאחד מבני הזוג אינו יהודי לפי ההלכה, זוגות להט"ב, זוגות בני דתות שונות וכל מי שרוצים לבחור לא להתחתן ברבנות.

71% מהציבור בעד נישואים אזרחיים

52% בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך

19% בעד לאפשר נישואים אזרחיים למי שלא יכולים להתחתן ברבנות

25% בעד להשאיר את המצב כמו שהוא

4% לא יודע/ת

הMדד ישראלחופשית

סקר יולי 2026

היעדר האפשרות לנישואים אזרחיים שולל מאזרחי ישראל את הזכות הבסיסית להינשא בארצם על פי ערכיהם ומצפונם, וכופה עליהם מונופול דתי שמפלה קבוצות אוכלוסיה רבות.

צעד חקיקה נדרש: עיגון בחוק של נישואים אזרחיים וגירושים אזרחיים (פרידה אזרחית) בישראל, המבטיח קבלת מעמד "נשוי" רשמי מהמדינה.

המונופול של הרבנות: מי משלם את המחיר?

נשים:
סובלות מחוסר שוויון מובנה בדין הדתי, הן מושתקות בטקס הנישואין ובתהליך הפרידה חשופות לסרבנות גט, עגינות וסחטנות כלכלית בבתי הדין הרבניים ללא אפשרות שוויונית להשתחרר.

עולים שנדרשים להוכיח את יהדותם:
עולים וצאצאיהם שעלו מכוח חוק השבות המוגדרים יהודים (שאמם יהודיה או שעברו גיור) אך הרבנות מחייבת אותם להליכי "בירור יהדות" חודרניים ומשפילים כדי לקבל היתר להינשא ולהתגרש.

"חסרי דת":
לרוב מדובר בעולים שהקימו את ביתם בישראל אך אינם מוכרים כיהודים על-פי ההלכה ונרשמים מנהלית כ"חסרי דת". הם מנועים לחלוטין מלהינשא בארצם, כאשר גם מנגנון "ברית הזוגיות" נכשל בפועל בשל תנאים בירוקרטיים נוקשים, כמו הדרישה ששני בני הזוג יחשבו "חסרי דת".

זרמים לא-אורתודוקסים:
מאות אלפי יהודים רפורמים וקונסרבטיבים מופלים על רקע השקפתם, כאשר המדינה שוללת הכרה בטקסיהם ואף מטילה סנקציות פליליות על קיום חופה מחוץ לרבנות.

בני דתות שונות:
זוגות מעורבים נחסמים כליל ממיסוד הקשר בארץ מאחר שהדין הדתי אינו מכיר בנישואים בין-דתיים, ונאלצים להינשא בחו"ל תוך התמודדות עם אפליה וניכור ממסדי.

להט"ב:
מודרים מאפשרות להינשא בישראל בשל היעדר הכרה דתית בזוגיות גאה, ונאלצים להשקיע משאבים רבים בנישואין בחו"ל ובמאבקים משפטיים להסדרת פרידה והורות.

פגיעה בחופש הבחירה של כלל האזרחים

כלל האזרחים שמעוניינים לבחור כיצד להתחתן נפגעים כאשר המונופול הדתי כופה עליהם מערכת דין דתית המנוגדת לערכיהם, לאמונתם ולאורח חייהם.

תנועת ישראל חופשית פועלת למען נישואים וגירושים אזרחיים בישראל על מנת לאפשר לכל זוג בישראל להתחתן על פי בחירתו וערכיו.

ישראלחופשית

השוואת חלופות למצב הקיים

השארת המצב הקיים	**מסלול נפרד לנישואים אזרחיים**	**מודל נישואים אזרחיים מלא**
פתרונות עקיפים ללא אפשרות לנישואים וגירושים אזרחיים	פתרון חלקי	החזון המוצע

ברית זוגיות:
הליך מסורבל שנכשל כמעט לחלוטין (מספר נרשמים שנתי חד-ספרתי) בשל הדרישה ששני בני הזוג יוכיחו אי-השתייכות לאף דת.

נישואים בחו"ל:
אפשרות יקרה שמתאימה רק לבעלי יכולת כלכלית, פוגעת בזכות להתחתן בארץ מול משפחה וחברים - ובעיקר: אינה פוטרת ממעבר ברבנות, שכן במקרה של פרידה הזוג עדיין מחויב בגירושים דתיים.

חתונה מקוונת במדינת יוטה:
פתרון שהתפתח אחרי הקורונה, אך גם הוא אינו פותר את בעיית הגירושים ומחייב לעבור ברבנות במקרה של פירוק הקשר.

ידועים בציבור:
נעדר הגדרה חוקית פורמלית ומאגר רישום, מצריך הוכחה אקטיבית ופגיעה בפרטיות מול כל רשות, ואינו מעניק הגנה משפטית ממוסדת בהתרת הקשר.

מנגנון אזרחי מקביל לרבנות:
קיומו של מסלול נפרד יהווה פתרון מספק רק בתנאי שיעניק שוויון מלא לכל קבוצות האוכלוסייה, ויאפשר גמישות מוחלטת לעבור ממסלול למסלול גם בעת פרידה, ללא תלות ברבנות.

הפתרון הנכון והמלא ביותר הוא **מסלול נישואים אזרחיים מלא:**
הפתרון הנכון והמלא ביותר הוא הסדרת האפשרות להינשא בנישואים אזרחיים ולקבל מעמד "נשוי" מהמדינה, כולל העברת הסמכות לפרידה אזרחית (גירושים אזרחיים) לבית המשפט לענייני משפחה.

על פי אפשרות זו, כל אדם חייב להסדיר מעמדו כנשוי מול מוסד אזרחי מדיני, כאשר באפשרותו לקיים טקס דתי ולהסדיר מעמדו מול מוסדות דתיים באופן פרטי. לא תתקיים תלות בין הרישום הדתי לרישום במוסדות המדינה.

מבוא

הזכות להינשא הינה זכות אנושית בסיסית המעוגנת הן בדין הבינלאומי והן בדין הישראלי.
בשנת 1991 אשררה ישראל את השתתפותה באמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה[1], תוך הסתייגות מסעיף 16 הנוגע לזכויות בנישואים ובגירושים שהסיבה לה היא טעמים דתיים שבהם כרוכים חוקי הנישואים בישראל.
באותה שנה אשררה ישראל גם את האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות במקום אמנת זכויות האדם של האו"ם תוך[2] הסתייגות מסעיף 23, המקנה לכל אדם זכויות בנישואים ובגירושים. מדינת ישראל התחייבה במגילת העצמאות לקידום זכויות פרט מלאות ללא הבדלי דת, גזע ומין ולפיכך עליה לאפשר לכל אזרח להינשא בארצו לפי בחירתו החופשית ובהתאם לערכיו ואורחות חייו.

יתרה מכך, מדינת ישראל התחייבה לאפשר חופש דת וחופש מדת, ועל כן היא מפרה התחייבות זו כאשר היא מחייבת את אזרחיה לקיים טקס דתי נגד רצונם ומונעת מהם להתחתן באופן אזרחי. יש לקיים שוויון זכויות מלא לכל אזרחיות ואזרחי ישראל להינשא בארצם ולהיפרד לפי בחירתם ובהתאם לאמונתיהם.

ישראל היא הדמוקרטיה הליברלית היחידה בעולם שמונעת נישואים וגירושים אזרחיים, ובה אין דרך לפרק נישואים שלא דרך הרבנות. בהעדר חלופה חוקית, המונופול של בתי הדין הרבניים על הגירושים בישראל כובל זוגות רבים למנגנון שאינו רלוונטי להם ופוגע במעגלים נרחבים בחברה הישראלית.

לכן, יש לעגן את חופש הבחירה בנישואים ובגירושים באמצעות הקמת רשות רישום ממלכתית אחת.

תחת מערך זה, המדינה תאפשר לזוגות לבחור את הגוף המשיא - מסלול אזרחי או מוסדות הדת השונים - תוך הבטחת מעמד חוקי ושוויון זכויות כלכלי וסוציאלי מלא ואוטומטי, לצד מתן רשת ביטחון אזרחית ושוויונית בבית המשפט לענייני משפחה במקרה של פירוק הקשר, גם במקרה ואחד מבני הזוג רוצה בכך.

מרכז הויה - טקס ישראלי הוקם ב-2009 וחבר ל**ישראל חופשית** בשנת 2015.
באמצעותו אנחנו מציעים כבר היום אלטרנטיבה לרבנות: מפגש משמעותי עם עורכות ועורכי טקסי חתונה, כתיבה משותפת של טקס החתונה ושל הכתובה השוויונית, לצד קבלת המעטפת המשפטית ו'תעודת חיים משותפים' המעידה על הזוגות כידועים בציבור.

לחצו למדריך המשפטי המלא למעמד ידועים בציבור

---

[1] האמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979
[2] האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966

חלק א'
הרקע: הדרישה לנישואים אזרחיים ותמיכה ציבורית

ישראל היא הדמוקרטיה המערבית היחידה בעולם בה אזרחים אינם יכולים להתחתן שלא דרך הממסד הדתי.

מבחינה זו, ישראל נמנית יחד עם מדינות מוסלמיות, שבחלקן חוקי המעמד האישי והמשפחה מבוססים על דיני השריעה. מצב אבסורדי זה מבוסס על חקיקה מיושנת מימי העות'מאנים והבריטים והתקבע כשבשנת 1953 נחקק חוק בתי הדין הרבניים[3], שהציב את הרבנות כמונופול בעל סמכויות בלעדיות על הנישואים והגירושים בישראל.

עד שנות ה-90 הנושא של נישואים אזרחיים אמנם היה מוכר, אבל לא היה בשיח הציבורי. שני הגורמים המרכזיים שקידמו את השיח לקראת סוף העשור הם העליה האדירה בשנות ה-90 של יוצאי ברה"מ לשעבר שהוכרו כיהודים לצורך חוק השבות, אבל לא הוכרו כיהודים מבחינה הלכתית, והמאבק של קהילת הלהט"ב לשוויון.

ציר הזמן: המצב המשפטי של היעדר נישואים אזרחיים בישראל

היעדר הנישואים האזרחיים בישראל הוא תוצאה של תהליך שהחל באימוץ הדין הדתי בתקופת המנדט, ומוסד בחוק באופן שאינו מאפשר כיום חופש בחירה ומותיר את הנושא באחריותם הבלעדית של בתי הדין הרבניים.

1922-1947

דבר המלך במועצה על ארץ-ישראל[4]

סעיפים 47 ו-51 (בתוקף עד היום) קובעים כי בענייני המעמד האישי יחול הדין האישי הדתי, כולל בנישואין ובגירושין.

1953

חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953

סעיפים 2-1 קובעים כי לבתיה"ד הרבניים סמכות ייחודית בעניין נישואין וגירושין של יהודים בישראל, ושהם ייערכו עפ"י דין תורה.

1992

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו[5]

סעיף 10 (שמירת הדינים) קובע: "אין בחוק-יסוד זה כדי לפגוע בתקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק-היסוד".

2017

בג"ץ 7339/15 [6]

בג"ץ קובע כי לא ניתן לאשר נישואים חד-מיניים דרך הפסיקה בשל פסקת שמירת הדינים, וקובע כי הכרה בנישואים אזרחיים "נתונה לפתחו של המחוקק".

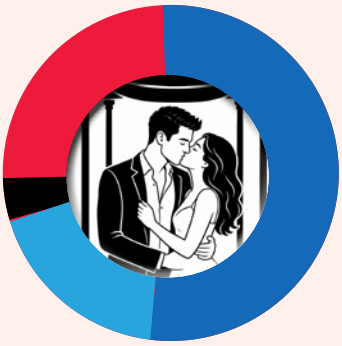
רוב גדול מהציבור הישראלי תומך במסלול אזרחי לנישואים ולגירושים לכל אזרחי המדינה

בעשור האחרון, הפך הנושא לקוצנזוס בישראל. מחקרים וסקרים רבים שנערכו לאורך השנים, כולל בתקופה האחרונה, מצביעים על שיעורי תמיכה משמעותיים במתן אפשרות לקיום נישואים אזרחיים בישראל. ביולי 2026 סקר "ישראל חופשית" מצא תמיכה מלאה (**96%**) במהלך מצד מצביעי גוש השינוי, ותמיכה זו קיימת גם בקרב 43% ממצביעי הליכוד. לצד חילונים שתומכים במהלך (**93%**), גם בקרב מסורתיים לא-דתיים (**61%**) ומסורתיים קצת דתיים (**51%**) ישנו רוב בציבור התומך בשינוי המצב הקיים.

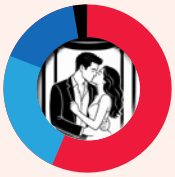
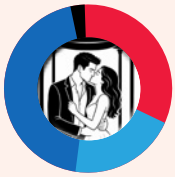
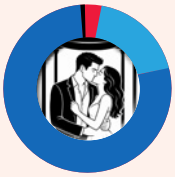
בסך הכל, הסקר מצא ש-**25%** בלבד מהיהודים הלא-חרדים תומכים בהשארת המצב כמו שהוא.
לעומתם, **71%** בעד לאפשר אופציה של נישואים אזרחיים: **52%** היו רוצים לאפשר לכל אזרחי ישראלי שרוצים בכך, ו-**19%** נוספים תומכים בנישואים אזרחיים למי שאינם יכולים להתחתן ברבנות.

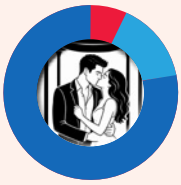
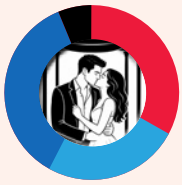
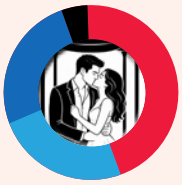
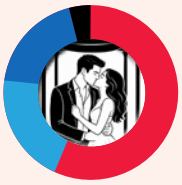
[3] חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953
[4] דבר המלך במועצה על ארץ-ישראל, 1922 עד 1947
[5] חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו
[6] בג"ץ 7339\15 האגודה לשמירת זכויות הפרט ואח' נ' משרד הפנים ואח'

71% מהציבור בעד נישואים אזרחיים

אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	52%	71%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים למי שלא יכולים להתחתן ברבנות	19%	
אני בעד להשאיר את המצב כמו שהוא	25%	
לא יודע/ת	4%	

	גוש הקואליציה בראשות הליכוד	בין הגושים	גוש השינוי
			
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	16%	45%	78%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	24%	20%	18%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	57%	32%	3%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	3%	3%	1%
			96%

	חילונים	מסורתיים לא דתיים	מסורתיים קצת דתיים	דתיים
				
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	78%	36%	26%	19%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	15%	25%	25%	20%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	7%	33%	44%	57%
אני בעד לאפשר נישואים אזרחיים לכל אזרח ישראלי שרוצה בכך	0	6%	5%	4%
	93%	61%	51%	39%

ישראלחופשית הדד

באופן דומה, מדד הדת והמדינה של עמותת חדו"ש לשנת 2025[7] הציג תמיכה של **60%** בכך שישראל תכיר בכלל סוגי הנישואים. ממצאים דומים התגלו גם בשנים קודמות מטעם גופים וסוקרים שונים.

הציבור נאלץ לפנות לפתרונות אלטרנטיביים: ירידה באחוז הנישואים המוכרים בידי משרד הפנים

לצערנו, עקב לחצים פוליטיים, בעיקר של המפלגות החרדיות - התמיכה של הציבור אינה זוכה למימוש בקרב החלטות המחוקקים ונבחרי הציבור. בדצמבר 2025 דחתה הכנסת פעם נוספת את הצעת החוק[8] של חה"כ יוראי להב הרצנו, ברוב של 48 מתנגדים נגד 36 תומכים.

כתוצאה מהפער המתמשך בין הציבור לנבחריו, ניכרת מגמת ירידה במספר הנישאים ביחס לגידול באוכלוסייה, לצד עלייה במספר הנישאים באמצעות טקס שאינו מוכר בידי משרד הפנים ושל זוגות הבוחרים לחיות כידועים בציבור ללא רישום מוסדר במוסדות המדינה. לפי נתוני המכון הישראלי לדמוקרטיה[9], מספר הזוגות הנישאים במוסדות הדת בישראל בציבור היהודי נמצא במגמת ירידה הדרגתית בין שנת 2015, שבה הגיע מספר הזוגות הנישאים לשיא של **39,111 זוגות**, לשנת 2019, בטרם משבר הקורונה, שבה עמד מספר הזוגות הנישאים ברבנות על **33,354**, למרות הגידול באוכלוסייה בתקופה זו. אם נתעלם מהירידה שנגרמה עקב הקורונה, ניווכח גם בירידה במספר הזוגות הנישאים הממוצע לשנה בשנים 2020-2022 (**33,597**) לעומת השנים 2017-2019 (**34,546**), במה שעשוי ללמד על המשך כללי של מגמת הירידה במספר הזוגות היהודים הנישאים במוסדות הדת בישראל. מנגד, במספר הרשומים במוסד לביטוח לאומי כידועים בציבור חלה עלייה ניכרת בעשור האחרון, והוא מגיע כיום כמעט ל-**30,000**.

הסתמכות על פתרונות חלקיים ועקיפים, כגון מרשמי זוגיות עירוניים או מוסד ה"ידועים בציבור", היא מענה לקוי שאינו פותר את עומק הבעיה. פתרונות אלו מקבעים אי-שוויון חמור וסלקטיבי, אינם מעניקים מעמד חוקי אחיד ורשמי מול רשויות המדינה, ומייצרים חוסר ודאות משפטית עמוק; חמור מכך, הם מפקירים את בני הזוג ומותירים אותם כבולים למונופול הדתי במקרה שבוחרים לפרק את הקשר.

*יש לציין כי רישום ידועים בציבור בביטוח לאומי דורש מהלך אקטיבי מצד בני הזוג, לרוב כשמתעורר צורך בסיוע מהביטוח הלאומי.

[7] מדד הדת והמדינה של עמותת חדו"ש לשנת 2025
[8] הצעת חוק נישואים אזרחיים, התשפ"ג-2022
[9] נתוני המכון הישראלי לדמוקרטיה

חלק ב'
פגיעה בחופש הבחירה ושוויון: אפליית אוכלוסיות רבות

בראש ובראשונה, היעדר האפשרות לערוך בישראל נישואים אזרחיים מהווה פגיעה בחופש הבחירה של הציבור הרחב. רבים בישראל אינם מקבלים את סמכותה של הרבנות הראשית מסיבות אידיאולוגיות מגוונות ואין שום הצדקה לכך שלא יוכלו לממש את זכותם הבסיסית להינשא ולקבל הכרה לכך מהמדינה בה הם חיים. עבור זוגות מעין אלו קיימות כיום מספר אפשרויות, כולן לוקות בחסר ולא ראויות במדינה שמתיימרת להיות דמוקרטיה ליברלית. פתרונות אלו מחילים על הזוגות דין דתי שהם אינם מעוניינים בו מלכתחילה או שאינם מעניקים מעמד זהה לנישואים ברבנות.

לצד הפגיעה הכללית בחופש הבחירה, העדר המסלול האזרחי מייצר אפליה של קבוצות רבות בציבור הישראלי, ופוגע באופן ישיר בחיי הפרט של האזרחים הנפגעים ממנה. לכן, אין זה מפתיע שהמאבק לנישואים וגירושים אזרחיים הצליח לאחד תחתיו קבוצות שונות בעלות תפיסות פוליטיות מגוונות ולזכות לקונצנזוס ציבורי רחב היקף בחברה הישראלית.

ישראלים יוצאי בריה"מ

לפי נתוני הלמ"ס, נכון לשנת 2022 חיים במדינת ישראל מעל ל-450 אלף אזרחים שהרבנות לא מכירה ביהדותם ולפיכך אינם יכולים להתחתן בארץ, מרביתם הם יוצאי ברית המועצות לשעבר וילדיהם[10]. למעשה, בעוד שמרבית אזרחים אלו הוכרו כיהודים ביחס להתאזרחותם במדינה מתוקף חוק השבות[11], בענייני מעמד אישי המדינה מחילה הגדרה שונה ומונעת מהם להינשא. מכוח חוק בתי דין רבניים (1953)[12], הסמכות הבלעדית לנישואים וגירושים נתונה לבתי הדין הפועלים לפי דין תורה, לפיו יהודי הוא רק מי שאמו יהודייה או שהתגייר בגיור הלכתי. מדינת ישראל אף הקימה מערך גיור ממלכתי[13] עתיר תקציבים בניסיון להתמודד עם החלטות הרבנות, אך התפיסה כי אזרחים צריכים לשנות את אורח חייהם או להתחייב לפולחן דתי על מנת לזכות בשוויון זכויות מלא במדינתם פגומה ביסודה.

לא מדובר בבעיה של עולים בלבד, אלא בסוגיה שעוברת מדור לדור: כל שנה נולדים בישראל כ-4,000 תינוקות שאינם נחשבים ליהודים על פי הרבנות[14], והם - ובני זוגם - לא יוכלו יוכלו בבוא היום להתחתן בארצם. בתי הדין הרבניים נוהגים לנקוט כלפיהם בפרקטיקה מפלה של "בירור יהדות", על אף שאין להם סמכות חוקית לעשות זאת. ב-2024 בג"ץ חייב את בית הדין הרבני לתת גט לויטה רוזנברג[15], שעתרה יחד עם "ישראל חופשית", לאחר שבית הדין סירב לאפשר לה אותו ללא הליך לבירור יהדות.

ויטה רוזנברג
"התחתנת בחו"ל ואת רוצה להתגרש? הוכיחי שאת יהודייה"
הארץ, 8.4.24

[10] דו-שנתון דת ומדינה בישראל 2024 - המכון הישראלי לדמוקרטיה
[11] חוק השבות, תש"י-1950
[12] חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953
[13] דו"ח ממ"מ
[14] המכון הישראלי לדמוקרטיה, אתגר הגיור בישראל: ניתוח מדיניות והמלצות, נתנאל פישר (2015)
[15] התחתנת בחו"ל ואת רוצה להתגרש? הוכיחי שאת יהודייה (הארץ, 2024)

ישראלחופשית

קהילת הלהט"ב

למרות השיפור הניכר ביחס הכללי כלפי קהילת הלהט"ב בישראל, חברי הקהילה עדיין סובלים מאפליה בסוגיית המעמד האישי, הנישואים והמשפחה. בהיעדר מסלול נישואים אזרחי, זוגות בני אותו המין לא יכולים להתחתן בישראל, שכן המדינה מכירה אך ורק בנישואים דרך מוסדות הדת והמונופול הרבני אינו מכיר בזוגיות שאינה הטרוסקסואלית. כתוצאה מכך, נמנעות מהם זכויות שונות המגיעות אך ורק לזוגות שנישאו על פי החוק - המגדיר נישואים כמתקיימים בין גבר לאישה בלבד.

בכל הנוגע להכרה בנישואים שנערכים בתחומי המדינה, ישראל אמנם אינה מכירה בנישואים להטב"יים אך מכירה במעמד של ידועים בציבור. בני זוג מאותו המין אינם רשאים להתחתן בישראל, אך נישואיהם בחו"ל יוכרו לצרכי רישום בישראל והם שווי זכויות לצרכי ירושה, הטבות כלכליות וכדומה. בזכות פסיקת בג"ץ מ-2006[16] זוגות אלה יהיו רשומים בתעודת הזהות כנשואים, אך מדובר ברישום מנהלי-סטטיסטי בלבד ולא בהכרה מטעם המדינה. ב-2023 בג"ץ ביטל גם את האפליה נגד זוגות להט"ב באימוץ, ואסר על המדינה להמשיך להפלות אותם[17]. עם זאת, המדינה עדיין מפלה זוגות להט"בים ברישום הורות - בעוד שהמדינה רושמת באופן אוטומטי את הורותם של זוגות הטרוסקסואליים, זוגות להט"בים נדרשים לפנות לבית המשפט ולתבוע צו הורות פסיקתי לשם כך[18].

בשבעה באוקטובר נפל רס"ן במיל' שגיא גולן ז"ל, מפקד צוות בלוט"ר, בקרב בקיבוץ בארי. קצין צה"ל שהודיע על כך למשפחה סירב להכיר בבן זוגו עומר, שהיה אמור להתחתן עמו כשבוע לאחר מכן, כבן זוגו על רקע נטייתם המינית. בעקבות מאבקו לשוויון תוקן חוק המשפחות השכולות.[19,20]

התפיסה הציבורית הליברלית והפתוחה כלפי הקהילה משמשת לא פעם ככלי הסברתי ודיפלומטי בזירה הבינלאומית ואף מניבה יתרונות תיירותיים וכלכליים; עם זאת, מציאות זו מנציחה פער עמוק בין התדמית החיצונית לבין מדיניות הפנים. ראוי כי מדינת ישראל תפעל להשגת הלימה בין ערכיה הליברליים המוצהרים לבין המציאות המשפטית, ותבטיח שוויון זכויות מלא וחופש בחירה לכלל אזרחיה.

זרמים שונים ביהדות

המונופול של הרבנות מייצר אפליה ממסדית קשה על רקע דתי כלפי זרמים שונים של היהדות הפלורליסטית. מדינת ישראל שוללת באופן גורף הכרה רשמית בטקסי הנישואים של התנועה הרפורמית - הזרם היהודי הגדול ביותר בעולם כיום - ושל התנועה המסורתית (הקונסרבטיבית), ובכך מפלה באופן אקטיבי מאות אלפי יהודים בשל השקפת עולמם הדתית ואמונתם. התנועות הרפורמית והמסורתית מקיימות מדי שנה אלפי טקסי חתונה בישראל, בהם זוגות חילונים ודתיים נהנים מטקס יהודי ושוויוני. לא בכדי הפך הביטוי "חתונה רפורמית" לשם גנרי לחתונה יהודית שוויונית - טקס שבו הכלה והחתן שווים זה לזו, שניהם חותמים על הכתובה, ושניהם מקדשים ומברכים.

פגיעה זו בחופש הדת ובפלורליזם היהודי מתרחבת גם כלפי זוגות אורתודוקסים, הבוחרים במודע לערוך חופה פרטית "כשרה", "כדת משה וישראל", מחוץ למסגרת הרבנות הראשית. בשל בחירה מצפונית זו, המדינה לא רק מסרבת להכיר במעמדם האישי, אלא אף מותירה בספר החוקים סנקציות פליליות כלפי המשתתפים בטקסים אלו[21].

מדינת ישראל הוקמה והוגדרה כביתם של כלל היהודים בעולם. מציאות זו פוגעת קשות בקשר האסטרטגי עם העם היהודי בתפוצות ומנציחה העדפה פוליטית מובהקת של זרם דתי אחד על פני אחרים. לא סביר שדווקא מדינת הלאום של העם היהודי תמנע מיהודים מזרמים שונים את הזכות להתחתן בהתאם למסורתם ולאמונתם.

[16] בג"ץ 3045/05 בן-ארי ואח' נ' מנהל מינהל האוכלוסין במשרד הפנים
[17] בג"ץ 5158/21 גורטלר ואח' נ' שר הרווחה ואח'
[18] ראו תמ"ש 21182-04-13 א.ל ואח' נ' היועמ"ש בעניין ההכרה בצו הורות פסיקתי לזוגות גברים. ב-2015 הורה היועמ"ש שההליך יושווה גם לזוגות נשים.
[19] חוק תגמולים לבני משפחה של חטופים ונעדרים בפעולת איבה, תשפ"ד-2023
[20] וראו: הכנסת תכיר בבני זוג של נופלים להט"בים (מאקו, 2023)
[21] פקודת הנשואין והגירושין (רישום)

חסרי דת

סוגיה ייחודית נוספת נוגעת לעשרות אלפי אזרחים הרשומים במרשם האוכלוסין כ"חסרי דת", אשר אינם משתייכים לאף אחת מהעדות הדתיות המוכרות בישראל. אחת החלופות עבור אנשים שהמדינה לא מכירה ביהדותם היא רישום באמצעות "ברית הזוגיות". מדובר בהליך בירוקרטי מסורבל שדורש משני בני הזוג להוכיח את אי-השתייכותם לאף דת. ניתן להניח שבכך גם נעוץ כשלונו, כאשר רק 151 זוגות מיסדו כך את הקשר שלהם מאז אושר החוק[22] בכנסת בשנת 2010 ועד שנת 2023, שבה נרשמו במרשם שני זוגות בלבד.[23]

מסורבי חיתון לפי ההלכה האורתודוקסית

קבוצה פגועה נוספת מהמונופול הרבני היא אזרחים ישראלים המוגדרים כ"פסולי חיתון" מסיבות הלכתיות שונות, אשר מנועים לחלוטין מלהינשא בארצם. מאחר שאין בישראל מסלול נישואים אזרחי, החוק הקיים כופה איסורים דתיים אורתודוקסיים גם על אזרחים שאינם מאמינים בהם או שאינם מקיימים אורח חיים דתי[24]. מציאות זו חוסמת זוגות רבים מלהקים משפחה מוכרת במדינתם רק בשל קטגוריות הלכתיות עתיקות.

כך למשל, ההלכה האורתודוקסית אוסרת באופן מוחלט על גבר המוגדר ככהן להתחתן עם אישה גרושה או עם גיורת, ובכך גוזרת על זוגות אלו סגר משפטי ומונעת מהם לממש את אהבתם ואת זוגיותם. חמורה אף יותר היא הפגיעה במי שמוגדרים כפסולי חיתון מלידה, כגון במקרי "ממזרות", הגוררים עמם אות קין הלכתי והגבלה חמורה הנמשכת לעיתים גם לדורות הבאים. היעדרם של נישואים אזרחיים הופך את מדינת ישראל למדינה היחידה בעולם המערבי השוללת מאזרחיה את הזכות הבסיסית להינשא רק בשל הייחוס המשפחתי או המעמד ההלכתי של הוריהם.[25]

זכויות נשים הן הראשונות להיפגע על-ידי הרבנות

לבסוף, לא ניתן לדון באוכלוסיות הנפגעות מהמצב הקיים מבלי להצביע על נשים, הראשונות להיפגע מהאפליה המערכתית של מוסד הרבנות בכל הנוגע לענייני זוגיות ומשפחה. תחילה, האפליה באה לידי ביטוי בהשתקתן של נשים מתפקידים אקטיביים בטקס הנישואים האורתודוקסי - כלות מנועות מלהביע את קולן תחת החופה, נאסר עליהן לקדש את בן זוגן, הן אינן צד חותם בשטר הכתובה ואינן יכולות לערוך את טקס החופה מטעם הרבנות.

אולם, דיני הגירושים הדתיים מציגים את הפגיעה הקשה והמוכרת ביותר בזכויות האישה. במערכות יחסים מורכבות או מתעללות, שבהן הבעל מסרב להעניק גט, ביכולתו לעגון את האישה במשך שנים ארוכות ולשלול את חירותה. יתרה מכך, בשל החשש ההלכתי מפני ממזרות, המדינה חוסמת את האפשרות לרשום את האב הביולוגי של ילדים שיוולדו לאישה מעוגנת מגבר אחר - מציאות המותירה את הילדים ללא מעמד משפטי תקין ופוגעת אנושות בזכויותיהם.[26]

לעומת זאת, במקרים הפוכים של סרבנות מצד האישה, עומד לזכות הגבר מנגנון הלכתי ייחודי של "התרת מאה רבנים" המאפשר לו, באישור בית הדין, לשאת אישה שנייה.[27] אסימטריה משפטית ומפלה זו, המעניקה כוח מופרז לצד אחד על פני משנהו, מתאפשרת תחת חסות הממסד הדתי ובגיבוי חוקי של המדינה.

נדבך כואב נוסף הוא חובת הייבום והחליצה בעת התאלמנות ללא ילדים.[28] במצב זה, האלמנה כבולה הלכתית לאחי בעלה המנוח, ומנועה מלהינשא בשנית ללא טקס 'חליצה' דתי המשפיל את כבודה. כפיית המדינה על האלמנה והאח השכול לעבור טקס דתי כזה על מנת שתוכל להינשא בשנית היא פגיעה בלתי מידתית בחופש הפרט ובכבודו.

[22] חוק ברית הזוגיות לחסרי דת, התש"ע-2010
[23] דו-שנתון דת ומדינה בישראל 2024 - המכון הישראלי לדמוקרטיה
[24] חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953
[25] מרכז המחקר והמידע של הכנסת, הסדרי נישואים והסדרים חלופיים למיסוד זוגיות - סקירה משווה, 2015
[26] נוהל הוספת פרטי אב לקטין תושב ישראל הרשום במרשם האוכלוסין (סעיף 4), רשות האוכלוסין וההגירה
[27] חוק העונשין, תשל"ז-1977 (סעיף 179 מחריג איסור ריבוי נישואין (ביגמיה) במקרה של היתר נישואין שאושר בידי נשיא בית הדין הרבני הגדול).
[28] מתוקף חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953

חלק ג'
מיפוי החלופות הקיימות: פתרונות עקיפים למיסוד זוגיות

עד כה ביסס נייר מדיניות זה את הצורך במסלול נישואים אזרחיים בישראל: את הביקוש הקיים ואת הפער הקיים בין הקונצנזוס הציבורי לבין ההחלטות בכנסת, אפליית קבוצות שלמות בציבור הישראלי ואת הפגיעה בחופש הבחירה של האזרחים בישראל.

כיום, ישנם פתרונות עקיפים למיסוד זוגיות עבור מי שמנועים מחתונה במסגרת ההלכה או שבוחרים שלא לעבור ברבנות. פתרונות אלה הינם חלקיים בלבד. לכן, **הפתרון היחיד שיתן מענה ראוי הוא מסלול נישואים אזרחיים מלא: הסדרת האפשרות להינשא בנישואים אזרחיים ולקבל מעמד "נשוי" מהמדינה, כולל העברת הסמכות לגירושין אזרחיים לבית המשפט לענייני משפחה.**

אלו הן החלופות המוצעות היום, ומגבלותיהן:

הפתרון המוצע	מגבלות
"ברית זוגיות" חוק ברית הזוגיות לחסרי דת (2010)[29] הוא הסדר חוקי המיועד למקרים בהם שני בני הזוג רשומים כ"חסרי דת".	מעניק לזוגות מעמד אישי ה"שקול" לזה של זוג נשוי, אך אינו מוכר כנישואים מחוץ לישראל. זהו הליך ביורוקרטי מסורבל שדורש משני בני הזוג להוכיח את אי-השתייכותם לאף דת. ניתן להניח שבכך גם נעוץ כשלונו, כאשר רק 151 זוגות מיסדו כך את קשרם מאז אושר החוק בכנסת בשנת 2010 ועד שנת 2023, ומאז 2016 מספר הנרשמים השנתי הוא חד ספרתי. סיבה נוספת לכישלון חלופה זו היא שבקרב רוב הזוגות הפוטנציאליים, רק אחד מבני הזוג אינו מוכר על ידי הרבנות, כך שהקריטריונים של "ברית זוגיות" לא חלים עליהם.
נישואים בחו"ל זוגות שאינם רוצים או יכולים להינשא דרך הרבנות יכולים להתחתן בחו"ל ובכך להסדיר את מעמדם ורישומם כזוג נשוי במשרד הפנים. מדינת ישראל מכירה במרבית הנישואים האזרחיים המתקיימים בחו"ל.	העתקת הנישואים לחו"ל אינה פוטרת את הזוג מהתעסקות עם הרבנות ומייצרת אבסורד משפטי: חוק מרשם האוכלוסין[30] מחייב אותם להירשם כנשואים במשרד הפנים, אך מדובר ברישום מנהלי בלבד שאינו מהווה הכרה מהותית בנישואיהם לפי הדין בישראל. במקרה ויחליטו להיפרד עדיין יאלצו לעבור גירושים דתיים דרך הרבנות. בכך המדינה מטילה עליהם חובות רישום ומכירה בהם לצרכים אזרחיים בלבד, אך מפקירה את מעמדם האישי בידי אותה מערכת דתית שממנה ביקשו להימנע. מעבר לבעייתיות זו, מדובר גם באפשרות יקרה המתאימה רק לאלו היכולים להרשות זאת לעצמם כלכלית. כמו כן, חלופה זו פוגעת בחופש של הזוגות להתחתן במדינתם עם משפחותיהם וקרוביהם.
חתונה מקוונת במדינת יוטה בעקבות מגפת הקורונה התפתחה האפשרות לחתונה מקוונת במדינת יוטה בארה"ב.	בדומה למי שנישאו בחתונה אזרחית בחו"ל, גם מי שהתחתנו באמצעות נישואי יוטה חייבים להירשם במשרד הפנים[31], ורשאים להתגרש אך ורק דרך הרבנות ובתי הדין הרבניים. גם במקרה זה בעיית הגירושים אינה נפתרת כך שלא מדובר בפתרון שבאמת יכול להישקל על ידי אלו שבחירתם האמיתית לא כוללת רבנות.

[29] חוק ברית הזוגיות לחסרי דת, תש"ע-2010
[30] חוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965
[31] עע"מ 7368/22 משרד הפנים ואח' נ' עדי בריל ואח'

הפתרון המוצע	מגבלות
ידועים בציבור הסדרה אזרחית מעשית של היחסים הזוגיים והכלכליים, עבור מי שמבקשים לחיות כזוג מחוץ למוסדות הדת. בשנים האחרונות על רקע אי האמון ברבנות התחזק מעמדם של זוגות ידועים בציבור, אך עדיין אין שוויון מלא בינם לבין נשואים, הן מבחינת זכויות והן מבחינת ההכרה מטעם המדינה. "ידועים בציבור" אינו מעמד אישי רשמי בישראל, ואינו מוכר כסטטוס במרשם האוכלוסין בישראל.	הבעיה המרכזית נובעת מכך שאין הגדרה חוקית פורמלית לידועים בציבור. כך למשל, בניגוד לזכויותיהם של זוגות נשואים, זוגות ידועים בציבור אינם מקבלים נקודות זיכוי ממס הכנסה על "בן זוג שאינו עובד"[32]. ככלל, ההכרה בזכויות ידועים בציבור נעשית באופן נקודתי, לפי חוק ספציפי וכלפי רשויות שונות. לכן, השגת זכויות לידועים בציבור עלולה להיות מסובכת וכרוכה בהתדיינות עם גופים רבים. יתרה מכך, חוסר הכרה מספקת מטעם המדינה בא לידי ביטוי בהעדר מאגר רישום לידועים בציבור, כך שהמדינה אינה יודעת אילו זוגות חיים כנשואים ואילו לא. במצב הקיים, בני הזוג הידועים בציבור ממשיכים להיחשב כרווקים במרשם האוכלוסין ועל כן כברירת מחדל נדרשים לתבוע זכויות של נשואים באופן אקטיבי תוך הוכחת מעמדם. העדר העיגון בהגדרה חוקית מוביל גם לכך שזוגות אלו צריכים להוכיח באופן פרטני כי אורח חייהם עונה לדרישות, ובתוך כך לחשוף פרטים אינטימיים על חייהם - כל פעם מחדש מול כל גוף חדש אליו פונים. כמו כן, התרת הקשר הזוגי בין ידועים בציבור אינה כרוכה בהליך ממוסד, והדבר מחליש את ההגנה המשפטית על הקשר ביניהם ועל ילדיהם, מה שמדגיש שחלק מהצורך לאפשר נישואים אזרחיים בישראל למעשה נובע מהצורך לאפשר גירושים אזרחיים.

[32] ראו גם חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973, שמטרתו הגינות סוציאלית בעת פרידה ואינו חל על ידועים בציבור

חלק ד'
הצעות אלטרנטיביות והחזון המוצע

לצד הפתרונות העקיפים והחלקיים הקיימים כיום בשטח, נעשו לאורך השנים ניסיונות שונים לגבש מתווים ממוסדים שמטרתם להתמודד עם אתגרי הנישואים והגירושים בישראל. חלק מהצעות אלו מבקשות ליצור מסלול אזרחי מקביל לממסד הדתי - כדוגמת המתווה העולה מנייר המדיניות "כל חתן וכל כלה - מתווה לפתרון אתגרי הנישואין בישראל" אשר נכתב על ידי המרכז ליהדות ומדינה מבית מכון הרטמן ומרכז מנומדין למשפט יהודי ודמוקרטי באונ' בר אילן.

כָּל חָתָן וְכָל כַּלָּה
מתווה לאתגרי הנישואין בישראל

לקריאת המסמך המלא

פתרון חלקי:
הקמת מסלול נפרד לנישואים אזרחיים

מתווים מעין אלו מציעים מענה נקודתי לבעיית הרישום, תוך ניסיון לשמר את מעמדה של הרבנות עבור המעוניינים בה לצד יצירת מסלול אזרחי נפרד. על מנת שמתווים מעין אלו - או כל הצעת חוק אלטרנטיבית אחרת - יהוו פתרון ראוי, שוויוני ומספק לחברה הישראלית, עליהם לעמוד לפחות בשני תנאי סף מרכזיים:

שמירה על שוויון מלא:

הפתרון חייב להיות נגיש ושווה לכלל האזרחים והאזרחיות. אי אפשר להסתפק במנגנון חלקי, אלא יש להבטיח מעמד נישואים אזרחי אחיד, שוויוני ומלא לכל זוג, ללא תלות בזהותם, בנטייתם המינית או במעמדם ההלכתי.

חופש יציאה ואפשרות להתרת קשר אזרחית:

יש להבטיח כי כל זוג - לרבות בני זוג שנישאו במסלול דתי - יהיה זכאי לבחור לנהל את הליכי הפרידה והתרת הקשר בבית המשפט לענייני משפחה, במסלול אזרחי.

המודל המוצע:
מודל נישואים אזרחיים מלא

תנועת 'ישראל חופשית' סבורה כי פשרות הלכתיות הנוגעות לזכויות אזרחיות בסיסיות רק דוחות את הקץ ומנציחות את האפליה. המודל הנכון והיחיד התואם מדינה יהודית ודמוקרטית הוא מודל הנישואים והגירושים האזרחיים הבלעדיים מול המדינה, כפי שבא לידי ביטוי לדוגמה בהצעת חוק הנישואין ופירוקם של חה"כ מרב מיכאלי (2023):[33]

רישום אזרחי חובה לכולם:

המדינה מכירה אך ורק בנישואים אזרחיים שנערכו בפני רשם מוסמך מטעם המדינה.

.

חופש פולחן מלא ופרטי:

כל זוג רשאי (ואף מוזמן) לערוך בנוסף כל טקס דתי, רוחני או תרבותי שיחפוץ בו (חופה אורתודוקסית, טקס רפורמי, חילוני וכו'), אך לטקס זה אין כל השלכה משפטית על המעמד האזרחי.

פירוק נישואים אזרחי ובלעדי:

הסמכות הייחודית לדון בגירושין ובעניינים הנלווים להם (רכוש, משמורת, מזונות) מסורה לבית המשפט לענייני משפחה בלבד, ללא שום זיקה לערכאות דתיות.

[33] הצעת חוק הנישואין ופירוקם, התשפ"ג-2023

סיכום

כלל האלטרנטיבות הקיימות לזוגות שלא יכולים או לא מעוניינים להינשא דרך הרבנות פגומות ומעלות אתגרים משלהן. בין אם מדובר בעודף בירוקרטיה, בקריטריונים נוקשים או בכפיית הרבנות בעת גירושים - בעיות אלו אינן כורח המציאות ואין סיבה שהמדינה תקשה כך על זוג שבסך הכל רוצה לממש זכותו להינשא. הפתרון היחיד הוא פתיחת האפשרות לקיים נישואים וגירושים אזרחיים - רק כך יינתן מענה שוויוני וצודק המכבד את חופש בחירתם של כלל אזרחי ישראל.

אנו ממליצים על הסדרת האפשרות להינשא ולהתגרש בישראל בנישואים אזרחיים וקבלת מעמד "נשוי" מהמדינה. כחלק מכך, יש להעביר את הסמכות הבלעדית לדיון בגירושים אזרחיים ובענייני מזונות לבית המשפט לענייני משפחה, תוך ביטול תלותם בדין הרבני. כמו כן, יש להקים לשכות רישום אזרחיות למסלול האזרחי. קיום מסלול נישואים אזרחי חוקי יאפשר להבטיח את חופש הבחירה של אזרחי ישראל ויעגן את הכרת המדינה באופן רשמי ושוויוני בכל זוג המעוניין לממש זכותו הבסיסית.

אנו קוראים למקבלי ההחלטות בכנסת ובממשלה להיות קשובים למגמה הציבורית התומכת בפירוק מונופול הרבנות בתחום המשפחה בישראל וכך להסדיר את המערכת המשפטית והחוקית המסובכת הקיימת. המערכת הקיימת בה כל אזרחי המדינה מוכפפים לממסד ולדין הדתי פוגעת בזכויותיהם הבסיסיות של הציבור הרחב ומפלה לרעה אוכלוסיות רבות, בתוכן נשים, להט"ב, עולים, חסרי דת וחילונים.